

ŞİHÂBÜDDİN es-SÜHREVERDÎ'DE HUSÛLÎ VE HUZÛRÎ BİLGİ AÇISINDAN BİLGİYİ TEMELLENDİRMEDE KENDİLİK BİLGİSİNİN ROLÜ

Beyza Nur ÇAVUŞ*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 18 Mayıs 2022, **Kabul Tarihi:** 09 Eylül 2022, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2022, **Atf:** Çavuş, Beyza Nur. "Şihâbüddîn Es-Sühreverdî'de Husûlî ve Huzûrî Bilgi Açısından Bilgiyi Temellendirmede Kendilik Bilgisinin Rolü". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/2 (Eylül 2022): 951-972.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1118521>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 18 May 2022, **Accepted:** 09 September 2022, **Published:** 30 September 2022, **Cite as:** Çavuş, Beyza Nur. "The Role of Self-Knowledge in Basis Of Knowledge in Terms of Conceptual Knowledge and Knowledge by Presence in Shahâb Ad-Dîn as-Suhrawardî". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 22/2 (September 2021): .

<https://doi.org/10.33415/Daad.1118521>

Öz

Bilgi problemi, insanın neyi, nasıl bilebileceği ve nesnenin tam anlamıyla kuşatıcı bilgisine nasıl ulaşılacağı sorularına dayalı olarak, klasik dönemden çağdaş döneme kadar düşünce tarihi içinde önemli bir yere sahip olmuştur. İslam düşünce tarihi içinde de bilgi problemi, temel bir mesele olarak ele alınıp tartışılmıştır. Biz bu makalede, 12. yüzyılda yaşamış bir İslâm filozofu olan Şihâbüddîn es-Sühreverdî'nin (ö. 587/1191) bilgi problemine yaklaşımını husûlî ve huzûrî bilgi kavramları etrafında inceleyeceğiz. Sühreverdî, Meşşai olarak adlandırılan filozofların bilgi anlayışı olan husûlî bilgiyi ele alıp eleştirmektedir. Bir şeyin sûretinin zihinde oluşması olarak tanımlanan husûlî bilgi, herhangi bir şeyi bilebilmek için o şeyin imgesine, sûretine sahip olunması gerektiğini öne sürer. Sühreverdî'ye göre, böyle bir bilgi türü bir imge, duyu verisi ya da sûret aracılığıyla gerçekleşen bir bilgi türü olduğu için nesnenin özünü vermekten uzaktır. Bunun yerine, o, hiçbir ön bilgiye

* Araş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye, cavbeyza@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3278-0999>

sahip olmaksızın gerçekliğin aracısız/dolaysız bir şekilde idrakiyle elde edilen bir bilgi türü olan huzûrî bilgiyi önermektedir. Kişinin kendini bilmesi huzûrî bilgi ile elde edilen bir bilgi türüdür ve diğer bilgilerin de temelini oluşturur. Sühreverdî, huzûrî bilgi tezi ile hem Aristoteles'e dayalı epistemolojinin nesneye dair tam bir bilgi veremeyeceğini ortaya koymaya çalışır hem de gerçek bilgiye ancak huzûrî bilgi ile ulaşabileceğini göstermeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Husûlî bilgi, huzûrî bilgi, sûret, kendilik bilgisi.

The Role of Self-knowledge in Basis of Knowledge in Terms of Conceptual Knowledge and Knowledge by Presence in Shihâb ad-Dîn al-Suhrawardî

Abstract

The knowledge problem is based on the questions of what people can know, how they can know, and how they can reach the all-encompassing knowledge of the object. These problems have had an important place in the history of thought from the classical period to the contemporary period. In the history of Islamic thought, the problem of knowledge has been discussed as a fundamental issue. In this article, we will examine how Shihâb ad-Dîn al-Suhrawardî (d. 587/1191), an Islamic philosopher who lived in the 12th century, handled the problem of knowledge. Suhrawardî deals with and criticizes the conceptual knowledge, which is the knowing as the philosophers called Peripatetic. The conceptual knowledge, which is defined as the occurrence of an image of something in the mind, suggests that in order to know something, it is necessary to have an image of that thing. Such type of knowledge, according to Suhrawardî, is far from giving the essence of the object because it is a type of knowledge which realized through an image or sense data. Rather, he proposes knowledge by presence, a type of knowledge that is acquired through direct cognition of reality. In knowledge by presence, one knows something directly without any prior knowledge and any mediation such as form or representation. Self-knowledge is a type of information obtained through knowledge by presence. With the thesis of knowledge by presence, Suhrawardî tries to show that Aristotle's epistemology cannot give exact knowledge and aims to show that certain knowledge can only be obtained through knowledge by presence.

Keywords: Conceptual Knowledge, Knowledge By Presence, Image, Self-Knowledge.

Giriş

Bilgi problemi kişinin hem entelektüel hayatının hem günlük hayatının temelinde yer alan ve pek çok meseleyi içinde barındıran bir sorundur. Bilginin ne olduğu, nelerin nasıl bilindiği, bilgilerin ne yöntemle elde edildiği gibi sorular bilgi probleminin merkezinde yer alır. Düşünce tarihi boyunca mantık ve felsefe kitabında pek çok bilgi tanımı ve tasnifi yapılmıştır. Çağdaş dönemde de hâlâ yapılmaya devam etmektedir. Ancak henüz düşünürlerin hepsinin üzerinde uzlaşmış olduğu bir bilgi teorisinin bulunmadığı ifade edilmelidir.

Benzer şekilde İslam düşüncesinde bilgi problemi enine boyuna ele alınmış ve çeşitli bilgi teorileri ortaya koyulmuştur. İslam felsefesinde temel tartışma konusu bilgilere ne yolla ulaşabildiğimizdir; kavramlar, duyular ya da sezgi aracılığıyla mı? Ayrıca şu soruların da tartışıldığı görülür: Bilgi akli bir soruşturmanın neticesinde mi elde edilir? Yoksa ona zaten doğuştan sahip miyiz? Dahası kendilik bilgisinin bilgi edinmedeki rolü nedir? İnsan kendisini bilmeksizin herhangi bir şeyi bilebilir mi? İnsan asıl kendisini nasıl bilir? Biz bu makalede bu soruların cevabını 12. yüzyılda yaşamış bir İslâm düşünürü olan, Şihâbüddîn es-Sühreverdî (ö. 587/1191)'nin bakış açısıyla arayacağız.

İslam düşüncesinin klasik döneminde yazılmış olan eserlerin birçoğunda bilgi, tasavvur ve tasdik olmak üzere ikiye ayrılmış ve bir şeyin sûretinin (form) zihinde hâsıl olması (belirmesi) olarak tanımlanmıştır. *Husûlî bilgi* olarak adlandırılan bu bilgi türünde nesneye ilişkin bilgilerin, iç ve dış idrak güçleri aracılığıyla elde edildiği ileri sürülür. Burada bilinenlerden hareketle bilinmeyenlere, akli bir soruşturma ile ulaşılır. Ancak Sühreverdî nesneye dair bilgileri elde etmede husûlî bilginin yeterli olmayacağını iddia etmiştir. Çünkü husûlî bilgi hem çeşitli araçlara dayandığı için eksiklik ve yanlışlık barındırabilir hem de doğrudan bilgiyi dışlar. Örneğin, insanın kendini bilmesi doğrudan bir bilgidir. Sühreverdî, insanın bir nesneyi sûret veya temsilin aracılığı olmadan bilmesine *huzûrî bilgi* adını vermiştir.

Bu makalede, klasik dönemde husûlî bilginin nasıl ele alındığı, Sühreverdî'nin bu bilgi türünü neden eksik gördüğü ve hangi açılardan eleştirdiği incelendikten sonra, husûlî bilgiye karşılık önermiş olduğu huzûrî bilgi türü araştırılacaktır. Sühreverdî'nin bu iddiaları nasıl temellendirdiği klasik ve çağdaş eserlere başvurularak ele alınmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken yöntem olarak başvurulan eserlerin derinlemesine incelenmesi ve tahlil edilmesi tercih edilmiştir. Kavramsal analizlerin yanı sıra betimleyici bir araştırma yöntemi de kullanılmıştır. Buna ilaveten aktif bir şekilde doğrudan Sühreverdî'nin eserlerinden, Sühreverdî'nin çeşitli eserlerini yorumlayan şarihlerin eserlerinden, çağdaş dönemde bu meseleyi ele alan Türkçe ve yabancı dildeki makale ve kitaplardan faydalanılmıştır. Sühreverdî'nin bilgi sorununa yaklaşımı oldukça özgün bir nitelik taşımaktadır ve günümüzde hâlihazırda tartışılan bilgi sorununu yorumlamada fayda sağlayacağı umulmaktadır. Nitekim husûlî bilgi türü Aristoteles'in bilgi anlayışına dayalı olan ve çağdaş epistemoloji literatürüne temelcilik adı ile taşınan bir teoridir. Pek çok epistemolog için geçerliliğini ko-

rumaktadır. Sühreverdî'nin eleştirileri temalcilik teorisine de yöneltilebilir. Yine buna karşılık önermiş olduğu huzûrî bilgi türü de çağdaş epistemoloji için yeni bir yorumlamaya kapı aralayabilir.

1. Nesnenin Dolaylı Bilgisi Olarak Husûlî Bilgi ve Eleştirisi

İslam düşüncesi içinde kaleme alınmış klasik mantık eserlerinde tanımlanan bilgi, aslında bilginin özel bir türü olan husûlî bilgidir.¹ Bir kısım düşünürlere göre, husûlî bilginin tam bir tanımını yapmak mümkün değildir; bir kısım düşünürler ise husûlî bilgiyi bir şeyin sûretinin zihinde belirmesi, meydana gelmesi olarak tanımlar.² Sühreverdî ise husûlî bilgiyi şu şekilde açıklar: “*Formel bilgi (el-ilmü's-sûriyyu) bir şeyi idrak edende o şeye ilişkin bir sûretin meydana gelmesidir (hâsıl olmasıdır) ve o sûretin işaret ettiği gerçeklikle uyuşmasıdır (mutâbakat).*”³

Husûlî bilgide kişinin bir nesneye dair bilgiye sahip olabilmesi için o şeyin sûretinin zihninde oluşması gerekmektedir. Özne eğer bir nesnenin sûretine sahip değilse o nesne ya dış dünyada yoktur ya da bilen öznenin zihninde yoktur. O hâlde eğer bir nesne varsa ve bilen özne bu nesneyi *bilmek istiyorsa (ona yöneliyorsa)*, o nesnenin sûretine ihtiyaç duyar.⁴ Sühreverdî'nin tanımında kullandığı mutâbakat kavramı ise husûlî bilginin önemli bir sacayağını oluşturur. Çünkü husûlî bilginin elde edilmesinin temel şartlarından biri, zihinde ortaya çıkan sûret ile o sûretin dış dünyadaki karşılığının birebir örtüş-

¹ Husûlî ifadesi, belirme, meydana gelme ya da *bir şeyin oluşması* anlamlarında kullanılmaktadır. Terim olarak ifade edildiğinde ise, “bir hakikatin bir mahalde bulunması” anlamındadır. İngilizcede ise iki ifade ile karşılanmıştır: “Conceptual Knowledge” ve “Knowledge by Definition”. Husûlî bilgide, kavramlardan hareketle tanıma ulaşıldığı için “kavramsal” anlamına gelen conceptual ifadesi ve “tanım” anlamına gelen definition ifadeleri tercih edilmiştir. Ancak bu iki kullanımdan ilki çok daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Türker, *İbn Sînâ Felsefesinde Metafizik Bilginin İmkânı Sorunu* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 46.

² Pek çok klasik mantık ve felsefe eserinde husûlî bilginin benzer tanımları için bk. Seyyid Şerîf Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), I/156-160; Esîrüddin el-Ebherî, *İsâgûcî ve Şerhi*, thk. ve çev. Ferruh Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 99; İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembîhler*, çev. Muhittin Macit vd. (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 110; Nasîrüddin Tûsî, *Şerhu'l-İşârât ve't-tembîhât*, thk. Hasan Hasanzâde Âmulî (Kum: Bûstân-i Kitâb-i Kum, 2005), II/403.

³ Şihâbüddin es-Sühreverdî, “Kitabü'l-Meşâri ve'l-mutârahât: el-İlmü's-sâlis”, *Mecmua-i Musennefât-ı Şeyh-i İşrâk*, ed. Henry Corbin (Tahran: Müessesesi-i Mütâleât ve Tahkîkât-ı Ferhengî (Pijûhişgâh), 1993), I/488-489.

⁴ Mehmet Özturan, “Epistemik Açından Mantıksal Bilgi”, *Beytulhikme* 8/2 (2018), 778; Muhammed Hânsârî, *Mantık-ı Sûrî* (Tahran: Müessesesi-i İntişârât-ı Âgâh, 2003), 93.

mesi/uyuşmasıdır. Dolayısıyla şeyler ile o şeylerin sûreti arasındaki ilişki, husûlî bilginin varlığında önemli rol oynamaktadır.⁵

Husûlî bilginin bu şekilde tanımlanıp açıklanması, daha çok İbn Sînâ çizgisindeki Meşşâî filozoflar tarafından kabul edilmektedir. Bu filozoflara göre, insan bir şeyi bildiğinde onda üç şey gerçekleşir: 1. Zihinde sûret oluşur, 2. O sûret zihinde resmolunur ve 3. Bilen özne ile bilinen arasında görecelik ilişkisi (izafet) gerçekleşir.⁶ Sûretin zihinde resmolunması *irtisam/belirme* kavramı ile de ifade edilip zihin-ayna benzetmesiyle açıklanmaya çalışılır. Buna göre, insan zihni bir aynaya benzetilir. Aynanın karşısında bulunan nesnelere aynaya yansımaları gibi, insan zihni dışında bulunan nesnelere sûreti de zihinde belirir.⁷ Bu benzerlik üç açıdan kurulabilir. İlki, aynada bir şeyin görünmesi için nasıl aynanın karşısında bir nesne bulunması gerekiyorsa, zihnin bir şeye *yönelebilmesi* için de o şeyin dış dünyada bulunması gerekir. Bu şey yalnızca duyulabilir bir şey olmak zorunda değildir, akledilebilir bir şeyin sûreti de zihinde resmolunabilir. İkinci ayna, karşısındaki nesneyi görünür kılarak nasıl kabul ediyorsa, zihin de yöneldiği şeyi kabul ederek resmeder. Üçüncüsü ise, aynadaki görüntü ile görünen nesne nasıl aynı ise, zihindeki sûret ile zihnin dışındaki şey de aynı olmalıdır, uyuşmalıdır (mutâbakat).⁸ Bunlara ilaveten, ayna ile zihin arasında zikredilebilecek bir fark vardır: Ayna nesne karşısında bütünüyle edilgendir; oysa zihin bilgi üzerinde tasarruf sahibidir, bilgiye müdahale edebilir ve o bilgi üzerinden yeni bilgiler üretebilir.⁹

Bir şeyin husûlî bir şekilde tam bir tanımlanması istendiğinde ise o şeyin cinsinin ve faslının bilinmesi gerekir. Örneğin “İnsan, düşünen canlıdır.” denildiğinde *canlılık* onun cinsi, *düşünme* ise fas-

⁵ Mahdi Ha'iri Yazdi, *The Principles of Epistemology in Islamic Philosophy: Knowledge by Presence* (New York: State University of New York Press, 1992), 44.

⁶ Hânsârî, *Mantık-ı Sûrî*, 24-30; Kâtip Çelebi, “İlmin Tarifi ve Bölümlenmesine Dair”, *Osmanlı Felsefesi: Seçme Metinler*, ed. Ömer Mahir Alper (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), 418. Kâtip Çelebi, insanda idrak gerçekleştiğinde onda gerçekleşen üç durumu bu şekilde sıralamakla birlikte 3. Maddeyi “kabul etme bakımından nefsin ondan etkilenmesi (in'fi'al)” olarak ifade eder. Ancak bu maddenin tartışmalı olduğu ifade edilebilir. Bilgi meselesinin ele alındığı diğer eserlere bakıldığında bu maddenin izafet ilişkisi üzerine kurulu olduğu görüldüğünden biz de burada bu şekilde almayı tercih ettik.

⁷ Özturan, “Epistemik Açıdan Mantıksal Bilgi”, 775.

⁸ Dışardaki nesne ile zihinde bulunan sûretin aynı şey olduğuna dair görüş hakkında filozoflar arasında farklı fikirler bulunmaktadır. Ancak sûret ile nesne arasında birebir örtüşme olduğu görüşünün genel kabul gördüğü söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *Bidâyetü'l-hikme*, ths. ve tlk. Abbas Ali Zârî Sebzevârî (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 2010), 35-45.

⁹ Hânsârî, *Mantık-ı Sûrî*, 25-26.

lıdır. Böyle bir tanım tek tek kişilerden soyutlanarak elde edilmiş ve onların her birini kapsayan tümel bir tanımdır.¹⁰ Bir nesnenin açık ve seçik bir şekilde cins ve faslının bilinmesi oldukça zordur. Çünkü kişinin husûlî olarak bir nesneyi bilmesi için çeşitli organ ve araçlara ihtiyacı vardır. Bunlar yetersiz veya herhangi bir nedenden dolayı kusurlu olduğunda bilgi de eksik ya da yetersiz olabilir. Daha açık bir şekilde ifade edilirse husûlî bilgi, “dolaylı” ve birtakım organlarla “sınırlı” olması nedeniyle yanlışlığa, yanılmaya veya eksikliğe açık bir bilgi türüdür.¹¹

Bununla birlikte husûlî bilgi, Meşşâî filozoflar tarafından genellikle mutlak bilgi olarak tasavvur edilir.¹² Fakat husûlî bilgi gerçekten mutlak bilgi olarak kabul edilebilir mi? Bilgi yalnızca husûlî bilgidir mi ibarettir? Öyle görünüyor ki husûlî bilginin mutlak bilgi olmadığını dile getiren ilk düşünür Sühreverdî’dir.¹³ Ona göre, insan husûlî bilgiyi yalnızca kendisi dışındaki nesnelere bilmede kullanır.¹⁴ Ancak kendini idrak etmesi yine husûlî bilgi şeklinde midir? Sühreverdî, bu soruya olumsuz yanıt verir ve bunun yerine huzûrî bilgi adını verdiği bir bilme şekli önerir. Ancak buna gelmeden önce Sühreverdî’nin husûlî bilginin, tek bir bilme türü olamayacağına yönelik görüş ve eleştirilerini ele alalım.

¹⁰ Bilal Kuşpınar, *İbn-i Sina’da Bilgi Teorisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995), 105-108.

¹¹ Ömer Mahir Alper, *Aklın Hazzı : İbn Kemmûne’de Bilgi Teorisi* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2004), 79-80.

¹² Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, I/154-155. Husûlî bilginin mutlak bilgi olması hem onun aracılığıyla elde edilen bilgilerin *doğruluğuna* hem de elde edilen her bilginin *ancak husûlî bir şekilde* elde edildiğine işaret eder. Meşşâî filozoflar, husûlî bilginin doğru ve yanılmaz olmasının imkânını “Faal Akıl” kavramı ile açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kuşpınar, *İbn-i Sina’da Bilgi Teorisi*, 105-132.

¹³ Özturan, “Epistemik Açıdan Mantıksal Bilgi”, 782. Husûlî bilginin mutlak bir bilgi olmadığını ifade eden ve bilgide husûlî ve huzûrî olmak üzere ikili bir ayrıma açıkça giden ilk İslâm düşünürünün Sühreverdî olduğu söylenebilir. Onun bu ayrıma gidişin yolunu açan düşünürün İbn Sînâ olduğu ifade edilebilir. İbn Sînâ “uçan adam” olarak literatürde yerini bulan bir düşünce deneyinde insanın kendisine dair bilgisinin husûlî olmadığını açıkça ifade eder. Ona göre kendilik bilgisi tanımla (hadd) ya da betimlemeyle (resm) elde edilemez ve kendilik bilgisine herhangi bir delil de getirilemez. Çünkü o apaçık bir şekilde bilinir. Ancak İbn Sînâ’nın kendilik-bilgisini bu şekilde tasvir etmesinin temel nedeni -Sühreverdî’nin aksine- epistemolojik bir kaygıdan kaynaklanmaz. Onun amacı ruhun (nefs) soyut oluşunu temellendirmektir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler*, 107; Haruo Kobayashi, “İbn Sînâ and Suhrawardî on Self-Consciousness: Some Comparative Remarks”, *Orient* 26 (1990), 62-69.

¹⁴ Şihâbüddîn Sühreverdî, *İşrak Felsefesi Hikmetü’l-İşrâk*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 34. Arapça ve İngilizce çevirisi için bk. Suhrawardî, *The Philosophy of Illumination*, çev. Hossein Ziai, John Walbridge (Utah: Brigham Young University Press, 1999), 6.

Sühreverdî, İbn Sînâcî Meşşâî filozofların husûlî bilgiye dayalı olan tanım teorisini eleştirmektedir. Ona göre yukarıda kısaca ifade ettiğimiz bu tanım düşüncesi problemlidir; çünkü tanımlanacak olan şeyin zâtî niteliklerinin, yani cins ve faslının, objektif ya da mutlak olarak belirlenip belirlenemeyeceği konusu şüphelidir.¹⁵ Bir zâtî nitelik belirlense bile, onun kuşatıcı bir özellik olduğu iddia edilemez; çünkü tanımlanan şeyin henüz fark edilmemiş, keşfedilmemiş özellikleri olabilir. Buna ilaveten Sühreverdî, tanımlanan şeyin cinsinin kendisiyle aynı kategoride olan varlıklardan hareketle bulunabileceğini ifade eder. Oysa tanımlanana özel olan faslının diğer varlıklardan hareketle bulunamayacağını iddia eder. Çünkü fasıl diğer varlıklara bakılarak bulunabiliyorsa, o hâlde tanımlanan şeye özel değildir. Eğer bulunamıyorsa, tanımlanan şey zaten bilinmediğinden fasıl bilinemez olarak kalır.

Bu durumun daha anlaşılır kılınması için bir örnek verilebilir: “İnsan, düşünen hayvandır.” şeklindeki bir tanımda hayvan cins, düşünme ise fasıldır. İnsanın hayvanlık niteliği, diğer hayvanlarla olan ortak özelliğinden çıkarsama yapılabilir. Fakat düşünme özelliği insana has bir niteliklidir; bu nedenle diğer hayvanlardan hareketle bu bilgi elde edilemez. Bu bilgi insanın kendisinden de elde edilemez; çünkü tanımın kendisi olmadan insan zaten bilinemez. Dolayısıyla insana dair bu şekilde tam bir tanım yapılamaz ve onun kavramsal bilgisine tam olarak ulaşamaz.

Aynı eleştiriye farklı bir yönden bakıldığında yine benzer bir sonuç çıkar. Tanımı oluşturan cins ve fasıl, tanımlanan şeyin mahiyetinden önce gelmelidir. Yine insan kavramı üzerinden düşünülecek olursa, insanın faslı olan düşünme ancak insanın varlığı ile mümkün olduğu için onun mahiyetinden önce gelemez. Dolayısıyla insan bilinmeksizin düşünme, düşünme bilinmeksizin insan bilinemez.¹⁶ Burada Sühreverdî'ye bir eleştiri getirilebilir. Buna göre o, temelde bilinmeyen bilinen hareketle tanımlandığını ifade eder. Ancak bilinen ve bilinmeyen arasında da bir özdeşlik kurduğu görülmektedir. Bu özdeşlik nedeniyle biri olmaksızın diğeri bilinemez kalmaktadır. Oysa bir şeyin, bilinen başka bir şeyden yola çıkılarak tanımlanması için onların özdeş olması zorunlu değildir. Bilinen ve bilinmeyen arasında bir benzerlik ilişkisi aracılığıyla da tanım yapılabilir.¹⁷

¹⁵ Tahir Uluç, *Sühreverdî'nin İbn Sina Eleştirisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 46-47.

¹⁶ Uluç, *Sühreverdî'nin İbn Sina Eleştirisi*, 48-49.

¹⁷ Kamil Kömürcü, *İşrâkî Düşünce Mantiğın Yeri* (Ankara: İlâhiyât, 2014), 72.

Buna ilaveten cins ve faslın tam olarak bilindiğinin varsayılması hâlinde bir şeyin tanımının yapılabileceği makul görülebilir. Ancak buna rağmen bazı kavramların cinsi ve faslı bir ve aynı şeydir. Sühreverdî buna örnek olarak renkleri gösterir. Ona göre, renkler “İnsan, düşünen hayvandır.” gibi bir tanım ile tanımlanamaz. Çünkü renkler, faslı olmayan cinslerdir. Bu nedenle husûlî bilginin tüm kavramların bilgisini elde etmede yetersiz kaldığı görülmektedir.¹⁸

Bu çerçevede hangi bilgiler husûlî bilginin kapsamı dışında kalmaktadır? Örneğin bilen özne kendini nasıl bilir? Dış dünyadaki herhangi bir nesneyi bilirken sûrete ihtiyaç duyduğu gibi, kendini idrak ederken de sûrete ihtiyaç duyar mı? Sühreverdî başta insanın kendi benliğini idrak etmesi olmak üzere husûlî bilgi ile elde edilemeyen, herhangi bir sûrete gereksinim duymaksızın doğrudan edinilen bilgilerin var olduğunu iddia eder. Huzûrî bilgi adını verdiği bu bilgi türü ona göre nesnelere kuşatarak bilmenin de tek yoludur.

2. Nesnenin Dolaysız Bilgisi Olarak Huzûrî Bilgi

Sühreverdî, husûlî bilginin yukarıda sıraladığımız yetersizliklerini ifade ettikten sonra, bu yetersizlikleri aşmak için bir bilgi teorisi geliştirir. Eserlerinin farklı yerlerinde huzûrî bilgi, işrâkî bilgi, işrâkî huzûr gibi adlandırmalarla zikrettiği bu bilgi teorisi, husûlî bilginin aşamadığı özne-nesne çatışmasını aşmayı amaçlayan, aracı/dolaysız bilgiyi ifade etmektedir.¹⁹ Sühreverdî'nin huzûrî bilgiyi ortaya koyarken temel meselesi, epistemolojik anlamda bilgiyi nasıl elde edeceğine dair sorundur. Bu durumu *Kitâb'üt-Telvîhat* adlı eserinde açık bir şekilde dile getirmekte ve bilgi probleminin kendisini oldukça zorladığını ifade etmektedir. O, eserin ilgili bölümünde görmüş olduğu bir rüyadan söz eder. Rüyada Aristoteles'i gördüğünü ve ona bilgi problemini nasıl çözeceğini sorduğunu ifade eder. Aristoteles Sühreverdî'ye, “nefsine”, yani kendisine dönmesini tavsiye eder. Kendisine yöneldiğinde meselenin açıklığa kavuşacağını söyler.²⁰

Sühreverdî Aristoteles üzerinden, bilgi sorunun ancak benlik/kendilik üzerinden çözüme kavuşabileceği iddiasına odaklanır. O, burada kişinin kendisini nasıl idrak ettiğini sorgular ve iki ihtimal-

¹⁸ Mehdi Amin Razavi, *Suhrawardî and the School of Illumination* (New York: Routledge, 2013), 95; Uluç, *Sühreverdî'nin İbn Sîna Eleştirisi*, 51.

¹⁹ İbrahim Kalın, *Varlık ve İdrak: Molla Sadrâ'nın Bilgi Tasavvuru*, çev. Nurullah Koltas (İstanbul: Klasik Yayınları, 2021), 158-159.

²⁰ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Kitâbü't-Telvîhât*, çev. Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 456.

den söz eder: “ya zâtınla ya da zâtının dışında başka bir şeyle.”²¹ Bunlardan ikincisi husûlî bilgiye karşılık gelir. Sühreverdî’ye göre, kişinin kendi zâtını başka bir şey ile idrak etmesi imkânsızdır. Eğer öyle olsa, kişi kendisi idrak etmek için daima başka bir kişi veya aracıya ihtiyaç duyacaktır. Bu durum sonsuza kadar sürüp gideceğinden çelişkilidir. Oysa kişinin kendisini, kendisi vasıtasıyla bilmesi hâlinde durum farklıdır. Çünkü kişi kendisini bilirken arada hiçbir şey bulunmamaktadır.²² Dolayısıyla bu bilme şeklinde kişi kendisini herhangi bir sûrete ihtiyaç duymaksızın doğrudan bilir. Burada artık zihnin, duyu verilerini ya da bedihî bilgileri işleyerek bilinenden bilinmeye ulaştıran nazarî bilme yoktur.²³ Çünkü kişi kendisini hiçbir ön bilgiye sahip olmaksızın bilir.²⁴ İşte bu bilgi türüne Sühreverdî huzûrî bilgi adını verir ve şu şekilde tanımlar:

“Sözü edilen işrâkî bilgiler, idrak edende herhangi bir şey *yokken* bir şeyin meydana gelmesidir. Bu ise işrâkî izafetten (el-izafetü’l-ışrâkiyye) başka bir şey değildir. Bu nedenle uygun düşüğü bir şeye [nesneye] ihtiyaç yoktur.”²⁵

Huzûrî bilginin temel özelliği bilinen şeyin sûretinin değil doğrudan kendisinin bilinmesidir. Örneğin kendilik bilgisi, zihinde sûret olarak değil bizzat kendisi olarak bulunur.²⁶ Bunun delili olarak insanın kendisinden ve kendisini idrak ettiğinden bir an bile habersiz olmaması gösterilebilir.²⁷ Sühreverdî, huzûrî bilginin süreklilik arz eden ve kaybolmayan bir bilgi olduğunu belirtir. İnsanın kendilik bilinci gerek uykuda gerek sarhoşken gerekse ayık durumda olsun insanın kendisinden ayrılmaz. Buradan hareketle Sühreverdî, insanın insan olmasını sağlayan şeyin kendini sürekli idrak eden “benlik”ten başka bir şey olmadığını ifade eder. Ona göre bu idrak, ilave bir nitelik veya özellik değil, insanın zâtına has bir durumdur.²⁸ Bu durumda özne ile nesne arasında bir ayrım olmadığı, yani bilen ile bilinenin

²¹ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Kitâbü’l-Telvihât*, 456.

²² Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Kitâbü’l-Telvihât*, 459.

²³ Husûlî bilginin kısımları hakkında bk. Ali b. Ömer Kâtibi, *Şemsîye Risâlesi: Tahkik, Çeviri ve Şerh*. çev. Ferruh Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 56.

²⁴ Halide Yenen, “Sühreverdî Üzerine Araştırmalar -I- Huzûrî Bilgi”, *Kutatgubiliğ: Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 15 (Mart 2009), 114-115.

²⁵ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, “Kitabü’l-Meşâri ve’l-mutârahât: el-İlmü’s-sâlis”, I/489.

²⁶ Hossein Ziai, “Shihab al-Din Suhrawardi: founder of the Illuminationist school”, *History of Islamic Philosophy*, ed. Sayyed Hossein Nasr, Oliver Leaman (London: Routledge, 2007), 451-453.

²⁷ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü’l-İşrâk*, 314.

²⁸ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü’l-İşrâk*, 316.

bir ve aynı şey olduğu da ifade edilmelidir.²⁹ Bilen ile bilinenin özdeşliği, “Ben, kendimi biliyorum.” cümlesinde açık bir şekilde görülmektedir. Burada “ben” ile “kendim” ifadesi, aynı ontolojik gerçekliğe referansta bulunmaktadır. Yoksa burada kendilikten kastedilenin, insanın bedeni ya da herhangi bir uzvu değildir. Çünkü insanın bedeni, benliğine nispetle “o”dur (başkasıdır).³⁰ Bu açıdan insanın bedenine dair bilgisi, benliğine dair bilgisi gibi sürekli değildir.³¹

Yine insan “Ben acı içindeyim.” ya da “Kendimi soğuk hissediyorum.” şeklinde ifadelerde bulunduğu, doğrudan kendisi hakkında bilgi vermektedir. Bu nedenle insanın “Ben benim.” şeklindeki kendisine dair bilgisi nasıl huzûrî bilgi ise kendine dair durum ve özelliklerini bilmesi de huzûrî bilgidir. Dolayısıyla, sevmeye, kızmaya, korkmaya, acıkmaya, acı çekmeye gibi benliğe dair içsel-duygu durumları, hisler, arzular vs. gibi fenomenler insan tarafından doğrudan bilinir. Sühreverdî bu durumu acı çekme hissi üzerinden açıklar. Örneğin bir kişinin elinde oluşan bir kesik, o kişide acı hissine neden olur. Burada kişinin hissettiği acının sûreti değil, acının kendisidir.³²

Burada sorulması gereken temel soru, insanın kendisine dair bilgisinin neden husûlî değil de huzûrî bilgi olduğudur. Bu sorunun cevabı olarak üç neden sayılabilir. Bunlardan ilki, birinci şahıs-üçüncü şahıs (ben-o) çatışmasıdır. Buna göre, kişi kendisini doğrudan bilmeyip bir sûret aracılığıyla bilirse, örneğin A benliği, kendisini bir temsil olan B aracılığıyla bilmiş olur. Bu durumda B aracılığıyla temsil edilen A'nın bilgisi, gerçek anlamda A'nın bilgisi değildir. Çünkü kendilik dışında herhangi bir şey yoluyla elde edilecek kendilik bilgisi, ‘ben’in bilgisi değil, ancak benlikten başka olanın (o’nun) bilgisidir. Dolayısıyla kendilik bilgisi bir sûret aracılığı ile bilinemez. Dahası bir kimse “Ben X’i biliyorum.” dediğinde aynı zamanda o, “Ben kendimi biliyorum.” cümlesindeki ‘ben’in var olduğunu bildiğini de söylemiş olur. Yani, kişi bilginin herhangi bir türüne sahip olduğunu iddia ettiğinde alt metin olarak “Ben herhangi bir şeyi bilmeden önce kendimi biliyorum.” demiş olur.³³ Dolayısıyla bir kimse kendini bilmeksizin

²⁹ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Kitâbü’l-Telvihât*, 458.

³⁰ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü’l-İsrâk*, 316; Çulamhüseyn İbrâhîmî Dînânî, *İsrâkîliğe Giriş: Sühreverdî Felsefesinde Akıl ve Sezgi*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 390-395.

³¹ Fatma Turğay, *İsrâkî Felsefeye Misâl Âleminden Bakmak*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 222-227; Mehdi Amin Razavi, “Ibn Sina and Suhrawardî’s on Knowledge by Presence (‘Ilm al-huduri)”, *Issues in Contemporary Western Philosophy: Islam-West Philosophical Dialogue* 6 (May 1999), 451.

³² Şihâbüddîn es-Sühreverdî, “Kitâbü’l-Meşâri ve’l-mutârahât: el-İlmü’s-sâlis”, I/485.

³³ Dînânî, *İsrâkîliğe Giriş: Sühreverdî Felsefesinde Akıl ve Sezgi*, 396-400; Razavi, *Suh-*

herhangi bir bilgiye sahip olamaz. Buradan hareketle huzûrî bilginin diğer tüm bilgilerin temeli olduğu da zımnen kabul edilmiş olur.

Bu argüman kendi içinde üç açıdan ifade edilebilir:

1. Epistemolojik: Eğer benlik (ben), kendini bir sûret (o) aracılığı ile biliyorsa, o hâlde benlik kendini, kendi olmayan bir şey vasıtasıyla biliyordur ki bu saçmalaktır.

2. Mantıksal: Eğer “ben” kendini bir sûret yoluyla biliyorsa, ben “o”nun aynısıdır veya değildir. Eğer aynısıysa, aynı şeyden iki tane olamayacağı için bu seçenek mantıksızdır. Eğer farklı şeyler ise, “o”, “ben”i tamamıyla uyuşacak şekilde nasıl temsil edebilir?

3. Semantik: Kişi “Kendimi biliyorum.” dediğinde, eğer bu bilgisi sûret aracılığıyla ise, o hâlde aynı zamanda “Ben “o”nu biliyorum.” demiş olur. Fakat buradaki “ben” ile “o” aynı şey değildir. Dolayısıyla kişi kendini bildiğinde “o”nu bilmiş olmaz. O hâlde benlik bilgisi husûlî olarak bilinemez.³⁴

Nedenlerden ikincisi, bilginin ilk-idrakine (pre-cognitive) dayalıdır. Buna göre, eğer kişi benliğini, B vasıtasıyla biliyorsa, o hâlde B’yi öncesinde biliyor olmalıdır. Fakat B’yi bilebilmesi için öncelikle kendi benliğini bilmesi gerekir. Dolayısıyla kişinin önce kendini bilmesi ve sonrasında B’nin de *gerçekten* A’yı temsil etmesi gerekir. Fakat kişi B’nin temsili olmaksızın, öncesinde kendisini biliyorsa, o hâlde neden B’nin temsiline ihtiyaç duysun? Dolayısıyla B’nin bilgisi de dahil olmak üzere her bilginin bilinmesinin ön şartı kendilik bilgisidir.³⁵

Son ve üçüncü çıkarım ise, kendilik idrakinde ilineklerin (araz) rolüne dayalıdır. Buna göre, bir kimsenin sahip olduğu ilinekler, o kimsenin kendini bilmesinde faydalı olabilir; fakat bunlar gerçekten de o kişinin benliğini temsil ediyorsa bu geçerlidir. Ancak kişinin ilineklerini bilmesinin ön şartı yine kendilik bilgisine sahip olmasıdır. Diğer bir deyişle, eğer kişi kendini ilinekleri aracılığıyla biliyorsa o hâlde o, bu ilineklerin gerçekten nefsinin ilinekleri olup olmadığını bilmek zorundadır. Bunu bilmek için de kendisinin ön bilgisine sahip olması gereklidir.³⁶ Sonuç olarak her ne şekilde olursa olsun kişinin kendine dair bilgisi bir sûret, temsil ya da ilinek vasıtasıyla gerçek-

rawardi and the School of Illumination, 103-104.

³⁴ Razavi, *Suhrawardi and the School of Illumination*, 105-106; Yazdi, *Knowledge by Presence*, 53.

³⁵ Razavi, *Suhrawardi and the School of Illumination*, 107-108.

³⁶ Razavi, *Suhrawardi and the School of Illumination*, 108-109.

leşemez. Benlik bilgisi insanın doğrudan, ilk ve zorunlu olarak sahip olduğu bir bilme şeklidir. Bu nedenle de husûlî değil huzûrîdir.

Husûlî bilgi ile huzûrî bilgi arasında, kendilik bilgisinin husûlî değil de huzûrî bilgi oluşuyla da irtibatlı temel bir fark vardır. Daha önce ifade edildiği gibi tümel sûretin bilgisi, daima kendinden önce başka bir tümel sûret gerektirir; böylece insan çeşitli nazarî yöntemlerle hüküm verip bilgi sahibi olabilir.³⁷ Oysa huzûrî bilgi bunun tam tersidir, yani tümel değil, tikel bilgidir. Huzûrî bilginin tikel oluşunun en net örneği yine insanın kendisine dair bilgisinde açığa çıkar. Çünkü insan kendisini tikel bir varlık olarak idrak eder.³⁸ Sühreverdî bunu şu sözleri ile ifade eder:

“Herkes kendini [diğer kimselerle] ortaklığı paylaşmaya izin vermeyecek bir şekilde idrak eder. Dolayısıyla kişinin tikel benliğini idrak etmesi asla bir sûret ile olamaz. Kişi bedenini, vehimlerini, hayallerini idrak eder. Eğer kendini temsili bir sûret aracılığı ile idrak etse -ki bu sûretler tümeldir- o hâlde benlik, tümel bir bedeni hareket ettirip, tümel bir kuvve üzerinde etkide bulunacak ve kendi bedeninin kuvvetlerinin idrakine sahip olamayacaktır.”³⁹

962 | db

Sühreverdî’ye göre husûlî bilgide insan kendi tekil benliğine dair değil, tümel olan insan kavramına ilişkin bilgi edinir. Yani, “İnsan, düşünen hayvandır.” bilgisi, kişinin kendi beni hakkında bir bilgi değil, zihnindeki tümel insanlık kavramının bilgisidir. Ona göre, kendilik bilgisinin husûlî olarak idrak edilebileceği iddiası, ancak benliği bilmenin inkârı anlamına gelir. Çünkü, tümel bir sûret ile kendini bilmek, insanı ancak kendisinden uzaklaştırır, kendisiyle arasına engel koyar. Bunun nedeni, insana kendisinden daha açık bir bilgi bulunmamasıdır. Dolayısıyla kendilik bilgisine dayalı huzûrî bilgi ancak tikel olabilir.⁴⁰

Burada iki ayrı problemin var olduğu söylenebilir: İlk olarak huzûrî bilginin tikel oluşunun Sühreverdî’yi isimci (nominalist) bir düşünür yapıp yapmadığıdır. Eğer gerçek bilgi huzûrî bir şekilde tikel olarak biliniyorsa, gerçekten var olan ve bilinebilen tek şey de tikel varlıklar olur. Bu açıdan tümellerin varlığı ve bilinebilirliği tartışmalı bir hâl almaktadır. Örneğin “siyahlık” tümelini ele alalım. Sührever-

³⁷ Yenen, “Sühreverdî Üzerine Araştırmalar -I- Huzûrî Bilgi”, 115-116.

³⁸ Kaln, *Varlık ve İdrak*, 162.

³⁹ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, “Kitabü'l-Meşâri ve'l-mutârahât: el-İlmü's-sâlis”, I/484.

⁴⁰ Yenen, “Sühreverdî Üzerine Araştırmalar -I- Huzûrî Bilgi”, 119.

dî'nin isimci bir düşünür olduğunu iddia eden çağdaş yorumculara göre siyahlık tümeli, öznenin zihni dışında bir varlığa sahip değildir.⁴¹ Her insan siyah bir masanın siyah olduğunda hemfikir olabilir ancak bu durum herkesin masaya baktığında siyah gördüğü anlamına gelmez; yalnızca görülen rengin siyah olarak isimlendirildiği anlamına gelir. Dolayısıyla siyahlık ve nesne arasındaki bağlantı zihinde kurulur. Bu bakımdan Sühreverdî'nin zihinsel tümelin zihin dışında bir varlığı olmadığını iddia ettiği söylenebilir. Ona göre dış dünyada örneğin yalnızca tek tek atlar bulunur, “atlık tümeli” diye işaret edebileceğimiz bir şey bulunmaz.⁴² Ancak her ne kadar Sühreverdî, husûlî bilginin konusu olan tümel bilgiden ziyade huzûrî bilginin konusu olan tikel bilgiyi öncelese de onun bütünüyle isimci bir düşünür olduğu iddia edilemez.⁴³ Çünkü aşağıda ifade edeceğimiz gibi o, tümel bilgiyi tümüyle yadsımaz. Hatta bilgi elde etmede en üstün olanların hem tümel hem tikel bilgiye sahip olan kişiler olduğu görüşünü savunur.⁴⁴

İkincisi ise kendilik bilgisinin diğer kimselerle ortaklığı paylaşmaya izin vermeyen bir bilgi türü oluşu hakkındadır. Eğer öyleyse bu bilgi aktarılabilir bir bilgi değildir. Bilen kişinin kendisine özeldir. Eğer bilgi aktarılamıyorsa, bu durum solipsizmle sonuçlanır. Tamamen kişinin zihni içinde ve dışarıya kapalı bir bilgi türü nesnelere hakkında konuşmaya imkân sağlamadığı gibi zorunlu olarak şüphecilğe yol açar. Ancak Sühreverdî'nin bakış açısından bakıldığında huzûrî bilgi, bilen kişiye dolaysız ve kesin bilgi sağladığı için burada ortaya çıkabilecek herhangi bir solipsizm *bilen kişi açısından* şüphecilikle sonuçlanmaz. Bununla birlikte bilginin paylaşılabilirliği sorunu bir sorun olmaya devam eder. Ancak burada şöyle bir yorum yapmak da mümkündür: Sühreverdî, bir şeyi huzûrî bir şekilde bilmenin onu apaçık görmek, müşahade etmek olduğunu iddia eder. Bir şey apaçık görüldüğünde artık onu tanımlamak, ifade etmek ve anlatmak gereksiz hâle gelir. Dolayısıyla bilginin paylaşılabilir olması onun zorunlu

⁴¹ Justin Cancelliere, “Suhrawardî and the Problem of Universals”, *Sacred Web: A Journal of Tradition and Modernity* 42 (Winter 2018), 69.

⁴² Cancelliere, “Suhrawardî and the Problem of Universals”, 82.

⁴³ Jari Kauka, “T' tibârî Concepts in Suhrawardî The Case of Substance”, *Oriens* 48 (2020), 55; Dinânî, *İşrâkîliğe Giriş: Sühreverdî Felsefesinde Akıl ve Sezgi*, 448-450.

⁴⁴ Sühreverdî'nin tümel-tikel tartışmasında tikelleri öne çıkarmasının ve bunun huzûrî bilgiyle gerçekleştirilebileceğini iddia etmesinin önemli nedenlerinden biri, Meşşâî düşünce geleneği içinde temel bir problem olarak kabul edilen “Tanrı'nın tikelleri bilmesi” sorununa bir çözüm getirme arzusu olabilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Jari Kauka, *Self-Awareness in Islamic Philosophy: Avicenna and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 125-160.

bir koşulu olmadığı gibi Sühreverdî'nin perspektifinden bir sorun da olmayabilir.

Makalemizin sınırları kapsamında ele alacağımız bir diğer mesele, huzûrî bilginin nesnenin kuşatıcı bilgisini vermede neden husûlî bilgidен üstün olduğuna dair Sühreverdî'nin görüşleridir. Ona göre, huzûrî bilgi ile dolaysız, aracsız elde edilmiş bilgi, nazar ve istidlâl yoluyla ulaşılan husûlî bilgidен daha üstündür.⁴⁵ Ona göre, husûlî bilginin kuşatıcı bir bilgi vermedeki yetersizliği, zihindeki sûretin, dış dünyadaki karşılığı olan nesnesine uygun düşmesi/örtüşmesi (mutabakât) ile alakalıdır. Husûlî bilgide bilen bilineni bildiğine dair kesinlik, zihinde önceden bulunan bir sûret ile doğrulanır. Bu sûret dış dünyadaki nesnesi ile birebir uyuşmak zorundadır. Buna ilaveten sûret, tümel olduğu için, o nesnenin diğer her bir ferdiyle de örtüşmek zorundadır. Eğer sûretin bu fertlerden herhangi biriyle uyuşmaması söz konusu ise, bilginin kesinliği şüphe barındırır hâle gelir. Çünkü bu noktada, ilk sûretin dış dünyadaki nesneye ait olup olmadığını belirleyecek ölçütten yoksun kalınır. Sühreverdî, husûlî bilginin gerçekleşmesi için bir ilk sûretin gerektiğini ve bu ilk sûretin kesinliğini sabit kılacak ölçütün bulunmadığını iddia eder.⁴⁶

964 | db

Oysa huzûrî bilgide, bilen bilmesi için bir sûrete ihtiyaç olmadığı gibi özne ile nesne arasında bilmenin gerçekleşmesini engelleyecek hiçbir şey bulunmamaktadır. Huzûrî bilginin kesinliğinin teminatı, nesnenin öznenin zihninde bizzat hazır bulunmasıdır.⁴⁷ Bilinen şey her nasılsa doğrudan o şekilde bilinir; apaçık görülür.⁴⁸

⁴⁵ Eyüp Bekiryazıcı, "Burhân'dan Keşf'e Yöneliş ya da Sühreverdî'de Bilginin Kaynağı Problemi", *Ekev Akademi Dergisi* 38/13 (Kış 2009), 106.

⁴⁶ Yenen, "Sühreverdî Üzerine Araştırmalar -I- Huzûrî Bilgi", 116.

⁴⁷ İmdat Yavaş, *İşrâkî Felsefede Bilgi Problemi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1986), 84.

⁴⁸ Burada dikkat çekici bir husus bulunmaktadır. Sühreverdî'nin huzûrî bilgi teorisi ile modern dönem düşünürlerinden biri olan Edmund Husserl'in (1859-1938) fenomenolojisi arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Her iki yaklaşımda da bilginin aracsız ve dolaysız elde edilmesi (*görülmesi*) amaçlanır ve bunun birincil şartı olarak kendilik bilgisine vurgu vardır. Makalemizin sınırları gereği yalnızca işaret etmekle yetindiğimiz bu benzerlikler pek çok farklı açıdan da çoğaltılabilir. Ayrıntılı bilgi için başvurulabilecek bazı kaynaklar şunlardır: Salahaddin Khalilov, "Al-Suhrawardî's Doctrine and Phenomenology", *Islamic Philosophy and Occidental Phenomenology on the Perennial Issue of Microcosm and Macrocosm* (Netherlands: Springer, 2006), 263-277; Olga Louchakova-Schwartz, "A Phenomenological Approach to Illuminationist Philosophy: Suhrawardî's Nûr Mujarrad and Husserl's Reduction", *Philosophy East and West* 65/4 (2015), 1052-1081; Jari Kauka, "Suhrawardî's Knowledge as Presence in Context", ed. Silyia Akar vd., 113 (Finland: Studia Orientalia, 2013), 309-325; Jari Kauka, *Self-Awareness in Islamic Philosophy: Avicenna and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015); Jad Hatem, "Suhrawardî, a Phenomenologist: Ipsety", *Pheno-*

Sühreverdî'ye göre bir şey görüldüğünde, o şeyi tanımlamak artık önemsiz hâle gelir. Çünkü gerçeklik, açık ve seçik olarak müşahede edilmiş olur.⁴⁹ Sonuç olarak huzûrî bilgide, bilen ile bilinen arasında hiçbir bilişsel kopuş bulunmadığı için tam ve kesin idrak gerçekleşmiş olur.⁵⁰ Buna ilaveten Sühreverdî'nin şarihlerinden biri olan İbn Kemmûne (683/1284) bu görüşe bir eleştiri niteliğinde olabilecek bazı yorumlar getirmiştir. Ona göre, insanın örneğin kendini bilmesinde, bilen ile bilinen arasında Sühreverdî'nin sözünü ettiği şekilde hiçbir bilişsel kopuş olmasa bile bu bilme türü, tam olarak "maddi ilgililerden" soyutlanamamıştır. Bu nedenle de muğlaktır. Dolayısıyla Sühreverdî'nin huzûrî bilgide şüphe barındırmayacak şekilde kesinliği verdiği iddiası tartışmaya açık görünmektedir.⁵¹

Son olarak Sühreverdî, husûlî bilgiyi tümüyle yadsımamaktadır.⁵² Her ne kadar kesinliğin nazar ile değil işrâkî bir huzûr ile elde edileceğini savunsa da formel eğitimin gerekliliğini de ifade etmiştir. Belli bir noktaya kadar husûlî olarak elde edilen bilgilerin varlığına ihtiyaç bulunmaktadır. Dolayısıyla onun bilgi anlayışının aklı ve duyusal bilgilerden tamamen kopuk olduğunu söylemek bir hata olacaktır. Bu nedenle ona göre bilgide en yetkin kimseler hem istidlâlî dayalı husûlî bilgiye hem de bilgiye dolaysız erişim sağlayan huzûrî bilgiye sahip filozoflardır.⁵³ Öyleyse burada şu sorulmalıdır: Kendilik bilgisi dışında huzûrî olarak ne bilinebilir? Her bir nesne husûlî ve huzûrî olmak üzere iki farklı şekilde bilinebilir mi? Sühreverdî'ye göre kendilik bilgisi dışında kalan şeyler de huzûrî bir şekilde bilinebilir. O, bunu üçlü bir tasnif ile açıklar: "Ben", "sen" ve "o"un bilgisi. Biz çalışmamızda şimdiye kadar 'ben'in bilgisi üzerine odaklandık ve açık bir şekilde benliğin bilgisinin huzûrî olduğunu gördük. Ben'in dışında kalan şeyler ise Sühreverdî'de 'sen' ve 'o' nitelemeleri ile sınıflandırılır. 'Sen', kişinin doğrudan karşısında bulunan şeylerin bilgisidir; 'o' ise *gaipte olanın*, orada bulunmayanın bilgisidir. Sühreverdî'ye göre bu şekilde tasnifi yapılan üç bilgi türü de huzûrî bir şekilde

menology and Religion: New Frontiers, ed. Jonna Bornemark, Hans Ruin (Södertörn: Södertörn University Press, 2010), 35-45.

⁴⁹ Ziai, "Shihab al-Din Suhrawardi: founder of the Illuminationist school", 455.

⁵⁰ Kalın, *Varlık ve İdrak*, 163.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Alper, *Aklın Hazzi*, 80-82.

⁵² Kamil Kömürcü, "Meşşâî Burhândan İşrâkî İrfana: Sühreverdî el-Mak'tûl'ün Mantık Anlayışı", *Universal Journal of Theology* 2/1 (2017), 62-65.

⁵³ Sühreverdî'nin filozofları sekiz kısma ayırdığı ve hem istidlâlî bilgiye hem de huzûrî bilgiye sahip olanı "Allah'ın halifesi" olarak nitelendirdiği hakkında bk. Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü'l-İşrâk*, 10-11.

bilinebilir. Duyusal ve hayalî idrak türleri de bu duruma eşlik eder.⁵⁴ O hâlde kendilik bilgisi dışında herhangi bir nesne husûlî bir şekilde bilinebilir ancak bunun kesin bir bilgi olup olmadığından emin olunamaz.⁵⁵ Aynı nesne huzûrî bir şekilde bilindiğinde ise arada sûret olmayıp, doğrudandık söz konusu olduğu için bu bilginin kesinliğinden şüphe duyulmaz.

Peki huzûrî bilgi hangi yolla elde edilir? Bir nesneyi dolaysız bilmek nasıl gerçekleşir? Sühreverdî'ye göre bunun cevabı sezgi, keşf ve ilhamdır. Huzûrî bilgide bilgi, bilen öznenin zihnine aydınlanma (ışrâk) ile doğar. Kişi bir tür sezgi yoluyla nesneyi olduğu gibi görür. Bu nedenle "müşahede" kavramı Sühreverdî'nin epistemolojisinde öne çıkar. O, fiziksel görme ile keşfi görme arasında bir benzerlik kurmayı dener ve bu nedenle eserlerinde optik hakkında bilgilere yer verir. Fiziksel görme eyleminde görülen ile gören arasında herhangi bir engel olmamalı ve görülen nesnede ışık bulunmalıdır.⁵⁶ İshrâkî görmede de benzer bir durum bulunmaktadır. İshrâkî görmenin gerçekleşmesi -ya da huzûrî bilginin elde edilmesi- için yine arada engel yani sûret bulunmamalıdır ve bilgi bir *nur/ışık* olarak özneyi aydınlatmalıdır. Huzûrî bilginin özneye bu şekilde bir ışık olarak doğması için Sühreverdî belirli şartlar getirmiştir. "Riyâzet" kavramı ile özetlenebilecek bu şartlar, kişinin kendisini huzûrî bilgiye ahlaki olarak hazırlamasıdır.⁵⁷ Bu nedenle çeşitli ibadetlerle nefsini eğitmeli, günahlardan kendisini alıkoymalıdır. Böylelikle bilgi ile kendisi arasındaki engelleri ortadan kaldırarak gerçek, kesin ve dolaysız bilgiye ulaşabilir.⁵⁸

966 | db

Sonuç

İslam düşünce tarihinde İshrâk felsefesinin kurucusu olarak bilinen Şihâbüddîn es-Sühreverdî, döneminde yaygın bilgi teorisi olarak kabul edilen Meşşâî felsefenin dayandığı husûlî bilgiyi

⁵⁴ Turğay, *İshrâkî Felsefeye Misâl Âleminden Bakmak*, 318, 319.

⁵⁵ Bu iddianın nedenlerini "Nesnenin Dolaylı Bilgisi Olarak Husûlî Bilgi ve Eleştirisi" başlığı altında incelediğimiz için tekrar etme gereği duymuyoruz.

⁵⁶ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü'l-İshrâk*, 370-372.

⁵⁷ Fatih Aydın, "Sühreverdî Düşüncesinde Bilginin İmkânı ve Değeri", *Tokat İlmîyat Dergisi* 8/2 (Aralık 2020), 668-673.

⁵⁸ Sühreverdî'nin bu görüşlerinin tasavvuf düşünce geleneği ile irtibatını tartışan birkaç kaynak için bk. Eyüp Bekiryazıcı "Burhân'dan Keşf'e Yöneliş ya da Sühreverdî'de Bilginin Kaynağı Problemi, 102-114; Adem Çatak, *Şihâbeddin Sühreverdî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 131-141; Muhammad Obaidullah, "Suhrawardî and Philosophical Sûfism: A Critical Study on the School of Illumination (Ishrâkî)", *Asian Academic Research Journal of Multidisciplinary* (April 2015), 1-12.

eleştirip yeni bir bilgi teorisi inşa eden bir düşünürdür. O, bilginin yalnızca husûlî bilgiden ibaret görülmemesi ve husûlî ile huzûrî bilgi olmak üzere ikiye ayrılması gerektiğini iddia eder. Tarihsel arka plan takip edildiğinde, böyle bir ayırım yapan ilk filozofun Sühreverdî olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Ona göre, bir şeyin sûretinin zihinde meydana gelmesiyle elde edilen husûlî bilgi, bilen ile bilinen arasında sûreti zorunlu kıldığı için bilgide hatanın olması olasıdır. Oysa bilenin bilineni doğrudan ve aracısız idrak ettiği huzûrî bilgide durum tam tersidir. Arada sûret olmadığı için bu bilgi türünde kesinlik söz konusudur. Huzûrî bilginin anlaşılmasında kendilik bilgisinin açık bir rolü vardır. Çünkü insanın ilk olarak ve doğrudan bildiği ilk huzûrî bilgi kendisine dair bilgisidir. Kendilik bilgisinin özellikleri aynı zamanda huzûrî bilginin de özelliklerini oluşturmaktadır. Onun sürekli ve kaybolmayan bir bilgi oluşu, bilinçli ya da bilinçsiz insanın kendisinden ayrılmaz oluşu, dolaysız bilinişi buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca kendilik bilgisi, diğer tüm bilgilerin de temelini oluşturmaktadır. Çünkü bir kimse ne tür bir bilgiyi bilirse bilsin, o bilgiyi bilmeden önce kendisini bilmektedir. Bununla birlikte Sühreverdî huzûrî bilgiyi kendilik bilgisiyle sınırlamamıştır. Ona göre, kendilik bilgisi dışında kalan nesnelere bilgisi ve “o”nun bilgisi olarak nitelediği gairte bulunanın bilgisi de huzûrî bir şekilde bilinebilir. Bir şeyin huzûrî bir şekilde bilinmesinin anlamı, o bilginin kişinin zihnine keşf ya da ilhamla doğması ve kişinin bir anda aydınlanmasıdır. Bunun gerçekleşebilmesi içinse Sühreverdî, kişinin kendisini buna ahlaki olarak hazırlaması gerektiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla çeşitli ibadetlerle ve günahlardan sakınarak ahlaki bakımdan kendisini daima iyileştirme çabası içinde olması gerekir.

Bununla beraber Sühreverdî'nin bilgiye dair bazı soru işaretleri bulunmaktadır. İlk olarak Sühreverdî'nin sınırlarını belirlediği huzûrî bilgide elde edilen bilgi hem başkalarıyla paylaşılamaz hem de tümel değil tikel bir bilgidir. Herhangi biriyle paylaşılabilen, yalnızca bilen zihnine has bir bilgi türünün solipsizme yol açtığı iddia edilebilir. Solipsizm ise bilginin imkânını sorgulatıp zorunlu olarak şüphecilikle sonuçlanır. Ancak Sühreverdî'ye göre huzûrî bilgi, bilen kişiye dolaysız ve kesin bilgi sağlar. Bu nedenle burada ortaya çıkabilecek herhangi bir solipsizmin bilen kişi açısından şüphecilikle sonuçlanmadığı söylenebilir. Bilginin paylaşılabilirliği sorununa gelince Sühreverdî açısından bir şeyin huzûrî bir şekilde bilinmesi, onun *apaçık görülmesi* anlamına geldiği için onu tekrar anlatmaya, ifade etmeye gerek olmadığı söylenebilir. Son olarak huzûrî bilginin

tikel oluşunun Sühreverdî'yi isimci bir düşünür yapıp yapmadığı da tartışmaya açık görünmektedir. Ancak onun çalışmaları bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde Sühreverdî'nin isimci olarak nitelenmesi kolay değildir. Çünkü o husûlî bilgiyi tamamen reddedip yok saymamıştır. Hatta bilgi elde etmede en üst seviyenin hem husûlî hem de huzûrî bilgiye aynı anda sahip olmak olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla onun, her ne kadar açık bir şekilde huzûrî bilgiyi öne çıkarsa da bu iki bilme türü arasında uzlaşımçı bir tavır takındığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ali b. Ömer Kâtibi. Şemsiye Risâlesi: Tahkik, Çeviri ve Şerh. çev. Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Alper, Ömer Mahir. Aklın Hazzi: İbn Kemmûne'de Bilgi Teorisi. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2004.
- Aydın, Fatih. "Sühreverdî Düşüncesinde Bilginin İmkânı ve Değeri". Tokat İlmîyat Dergisi 8/2 (Aralık 2020), 660-680.
- Bekiryazıcı, Eyüp. "Burhân'dan Keşf'e Yöneliş ya da Sühreverdî'de Bilginin Kaynağı Problemi". Ekev Akademi Dergisi 38/13 (Kış 2009), 102-114.
- Cancelliere, Justin. "Suhrawardî and the Problem of Universals". Sacred Web: A Journal of Tradition and Modernity 42 (Winter 2018), 52-83.
- Cevizci, Ahmet. Bilgi Felsefesi. Say Yayınları, 2018.
- Çatak, Adem. Şihâbeddin Sühreverdî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Dînânî, Ğulamhüseyn İbrâhîmî. İşrâklîğe Giriş: Sühreverdî Felsefesinde Akıl ve Sezgi. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.
- Esîrüddin el-Ebherî. İşâgûcî ve Şerhi. çev. Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Hânsârî, Muhammed. Mantık-ı Sûrî. Tahran: Müesses-e İntişârât-ı Âgâh, 2003.
- Hatem, Jad. "Suhrawardî, a Phenomenologist: Ipsety". Phenomenology and Religion: New Frontiers. ed. Jonna Bornemark, Hans Ruin. 35-45. Södertön: Södertörn University Press, 2010.
- İbn Sînâ. İşaretler ve Tembihler. çev. Muhittin Macit vd., İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Kalın, İbrahim. Varlık ve İdrak: Molla Sadra'nın Bilgi Tasavvuru. çev. Nurullah Koltaş. İstanbul: Klasik Yayınları, 2021.
- Kâtip Çelebi. "İlmin Tarifi ve Bölümlenmesine Dair". Osmanlı Felsefesi: Seçme Metinler. ed. Ömer Mahir Alper. 405-437. İstanbul: Klasik Yayınları, 2015.
- Kauka, Jari. Self-Awareness in Islamic Philosophy: Avicenna and Beyond. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Kauka, Jari. "Suhrawardî's Knowledge as Presence in Context". ed. Sylyia Akar vd. 113/309-325. Finland: Studia Orientalia, 2013.
- Kauka, Jari. "I'tibârî Concepts in Suhrawardî The Case of Substance". Oriens 48 (2020), 40-66.
- Khalilov, Salahaddin. "Al-Suhrawardî's Doctrine and Phenomenology". Islamic Philosophy and Occidental Phenomenology on the Perennial Issue of Microcosm and Macrocosm. 263-277. Netherlands: Springer, 2006.
- Kobayashi, Haruo. "Ibn Sînâ and Suhrawardî on Self-Consciousness: Some Comparative Remarks". Orient 26 (1990), 62-77.
- Kömürçü, Kamil. İşrâkî Düşünce Mantiğın Yeri. Ankara: İlâhiyât, 2014.
- Kömürçü, Kamil. "Meşşâî Burhândan İşrâkî İrfana: Sühreverdî el-Mak'tûl'ün Mantık Anlayışı". Universal Journal of Theology 2/1 (2017), 58-73.

- Kuşpınar, Bilal. İbn-i Sina'da Bilgi Teorisi. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Louchakova-Schwartz, Olga. "A Phenomenological Approach to Illuminationist Philosophy: Suhrawardī's Nūr Mujarrad and Husserl's Reduction". *Philosophy East and West* 65/4 (2015), 1052-1081.
- Nasrüddin Tûsî. Şerhu'l-İşârât ve't-tembîhât. çev. Hasan Hasanzâde Âmulî. Kum: Bûstân-i Kitâb-i Kum, 2005.
- Obaidullah, Muhammad. "Suhrawardī and Philosophical Sūfism: A Critical Study on the School of Illumination (Ishraq)". *Asian Academic Research Journal of Multidisciplinary* (April 2015), 1-12.
- Özlem, Doğan. Mantık. İstanbul: Notos Kitap, 2017.
- Özturan, Mehmet. "Epistemik Açıdan Mantıksal Bilgi". *Beytulhikme* 8/2 (2018), 771-819.
- Razavi, Mehdi Amin. "İbn Sina and Suhrawardī's on Knowledge by Presence ('İlm al-huduri)". *Issues in Contemporary Western Philosophy: Islam-West Philosophical Dialogue* 6 (May 1999), 439-454.
- Razavi, Mehdi Amin. *Suhrawardi and the School of Illumination*. New York: Routledge, 2013.
- Sadrüddin Şirâzî. *el-Hikmetü'l-müte'âliye fi'l-esfâri'l akliyyeti'l-erba'a*. ed. Hâmid Nâci Isfahânî. 9 Cilt. Tahran: Dâru İhyâi't-Turâs, 1996.
- Seyyid Şerif Cürcânî. Şerhu'l-Mevâkıf. çev. Ömer Türker. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Shihâb ad-Dîn al-Suhrawardî. *The Philosophy of Illumination*. çev. Sayyed Hossein Nasr, John Walbridge. Utah: Brigham Young University Press, 1999.
- Şihâbüddîn es-Sühreverdî. *Hikmetü'l-İşrâk*. çev. Eyüp Bekiryazıcı, Üsmetullah Sami. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Şihâbüddîn es-Sühreverdî. "Kitâbü'l-Meşâri ve'l-mutârahât: el-İlmü's-sâlis". *Mecmua-i Musen-nefât-ı Şeyh-i İşrâk*. ed. Henry Corbin. 1/193-506. Tahran: Müessesese-i Mütâleât ve Tahkîkât-ı Ferhengî (Pijûhişgâh), 1993.
- Şihâbüddîn es-Sühreverdî. *Kitâbü't-Telvihât*. çev. Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Şihâbüddîn Sühreverdî. *İşrak Felsefesi Hikmetü'l-İşrak*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *Bidâyetü'l-hikme*. ed. Abbas Ali Zârî Sebzevârî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 2010.
- Turğay, Fatma. *İşrâkî Felsefeye Misâl Âleminden Bakmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Türker, Ömer. *İbn Sînâ Felsefesinde Metafizik Bilginin İmkânı Sorunu*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Uluç, Tahir. *Sühreverdî'nin İbn Sina Eleştirisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Yavaş, İmdat. *İşrâkî Felsefede Bilgi Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Yazdi, Mahdi Ha'iri. *The Principles of Epistemology in Islamic Philosophy: Knowledge by Presence*. New York: State University of New York Press, 1992.
- Yenen, Halide. "Sühreverdî Üzerine Araştırmalar -I- Huzûri Bilgi". *Kutatgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 15 (Mart 2009), 113-134.
- Yezdî, Muhammed Takiyy Misbâh. *el-Menhecu'l-cedîd fi ta'lîmi'l-felsefe*. çev. Muhammed Abdul Mü'nim el-Hâfânî. Beyrut: Dârü't-Teârif li'l-Metbûât, 2007.
- Ziai, Hossein. "Shihab al-Din Suhrawardi: founder of the Illuminationist school". *History of Islamic Philosophy*. ed. Sayyed Hossein Nasr, Oliver Leaman. 434-462. London: Routledge, 2007.

THE ROLE OF SELF-KNOWLEDGE IN BASIS OF KNOWLEDGE IN TERMS OF CONCEPTUAL KNOWLEDGE AND KNOWLEDGE BY PRESENCE IN SHAHĀB AD-DIN AS-SUHRAWARDI

Beyza Nur ÇAVUŞ*

Extended Abstract

The issue of how to obtaining knowledge about objects and if the obtained knowledge will cover all the properties of the objects are among the priority issues of philosophy. In this article, we will examine how Shihāb ad-Dīn al-Suhrawardī d. 587/1191), an Islamic philosopher who lived in the 12th century, handled this knowledge problem. First of all, Suhrawardī deals with and criticizes the conceptual knowledge, which is the knowledge theory of Peripatetic philosophers in the line of Avicenna and defined as the *occurrence of the sūrat/form (image) of the object in the mind*. According to him, as the peripatetic philosophers claim, conceptual knowledge cannot give full and comprehensive knowledge of objects. Because in this type of knowledge, in order to know the object, the image of that object must be formed in the mind. The formation of the image in the mind takes place through various organs and mediators. When these are incomplete or insufficient for some reasons, the information to be obtained will also be incomplete and insufficient. Therefore, conceptual knowledge is a type of indirect knowledge and Obtaining information indirectly does not provide certainty in giving the essence of objects. Secondly, according to Suhrawardī the essential features of the object to be defined in a conceptual way (genus and differendce as logical terms) cannot be determined objectively or absolutely. In other words, when an object is defined with its essential qualities, such as “Man is a thinking creature”, this definition cannot be claimed to be precise and absolute. Because that object may have features that have not yet been discovered and noticed. Thirdly, conceptual knowledge is not a type of continuous knowledge in the knowing subject; may not be learned, forgotten or lagged behind other information in the mind.

Suhrawardī expresses his criticism of conceptual knowledge and rejects its assertion alone as a type of knowledge acquisition. On the other hand, he suggest an understanding of knowledge, which he calls knowledge by presence. Knowledge by presence is a way of knowing directly without any form or intermediary. When a person knows an object in this way, he finds it ready in his mind without the need for any prior knowledge. As an example of knowledge by presence, Suh-

970 | db

* Res. Assist. Department Of Philosophy And Religious Studies, Ondokuz Mayıs University beyzabayat00@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-3278-0999>

rawardī deals in detail with the way a person knows himself and his situations. The person knows himself directly without the need for any intermediaries. This knowledge is permanent and does not disappear; therefore, it is not an additional quality or feature, but a state of human nature. Here the knowing and the known are the same thing. Again, statements such as “I am in pain.” or “I feel hungry.” refer to the information that one knows directly. Therefore, the person knows directly both himself and his inner-emotional states and desires such as love, anger, fear, suffering. There is no possibility of fault or mistake in the information obtained directly and without an intermediary. In addition, the certainty that the knowing knows the known is confirmed by a form in the mind. This form has to match exactly with each of its objects in the outside world. The possibility of disagreement with any of these makes the accuracy of the information questionable. Moreover, a first form is required to determine that each of these objects is suitable for that form. But there is no criterion for the determination of the first form. In this respect, according to Suhrawardī, knowledge is divided into two as conceptual knowledge and knowledge by presence and the information known through knowledge by presence is much more competent than the information known through conceptual knowledge.

In the article, the issue is examined by referring to classical and contemporary works. In this respect, the works of Suhrawardī, the works of commentators who commented on various works of Suhrawardī, articles and books in Turkish and foreign languages that deal with this issue in the contemporary period have been actively used. Suhrawardī’s approach to the problem of knowledge is quite original and it is hoped that it will be useful in interpreting the knowledge problem that is currently being discussed.

As a matter of fact, the type of conceptual knowledge is a theory based on Aristotle’s understanding of knowledge and carried to the contemporary epistemological literature under the name of justification. Suhrawardī’s criticisms can and are directed to the theory of justification. Contrary to this, the type of knowledge by presence that he proposes can be useful in reinterpreting contemporary epistemology. Moreover, by revealing the connections of this theory with phenomenology and evaluating epistemology from this perspective, it can be expected that a very original approach will emerge.

Keywords: Conceptual Knowledge, Knowledge By Presence, Self-Knowledge.

